

ЛЮБИСТОК

ЛІТЕРАТУРА, МИСТЕЦТВО, ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

Ч. 11 Торонто, 1978

diasporiana.org.ua

ISSN 0382-4667

Федюкович

А. Сова

ШЕВЧЕНКОВІ

Народний співаче і сину народу,
Вітай, найславніший з народних співців!
Лавровий вінець оповив тобі скроні,
Святочний, як твій променіючий спів.

А другий вінець із колючого терну
На скронях кривавих у тебе лежить,
Не власні боління, терпіння народу
Ти в слово безсмертних хотів перелить.

Братам твоїм навіть стогнання за злочин,
Ім руки закуто, замкнута уста:
У слові твоїм обізвалась, пророче,
Народного слова жива красота.

Кайдани і горе усюди вбачав ти,
Над кожною піснею плакав еси,
На Бога вставав ти, шукаючи правди,
І Дух тебе Божий пойняв з небеси.

Безсмертний співаче! доволі скорбіти...
Хто сонце спроможеться ясне затьмарити?
Що зроблять тирани великим серцям,
Пророкам Господнім, народним співцям?

Прокинеться сонце, розступляться тіні,
Підіймуться сиві тумани з болот!..
Отак же і волі наспіє година,
Коли ще пророками славен народ!

Переклав М. Зеров

Богдан Кравців

МИКОЛІ ЗЕРОВУ

І тугу й гострий біль, тривожних днів неспокій,
Розводив гоже ти в майстерності високій
Сонетів різьблених, станких олександрин;
Стояши, наче жрець — між варварів один,
При олтарі Камен, сатрапами проклятих.
І вирік захват твій, що долю поділяти
З Насоном-вигнанцем приречено й тобі:
Тож ти "нікчемних од" не вмів плести юрбі!
Тож навіть в'язнем вже, зневаг зазнавши й горя,
Закинутий у сніг, у вихор Біломоря,
Ти в тиші зморених тюремних вечорів
Горацієм ясним замерзле серце трів.

Христя Алчевська

ЛІТНІ ПІСНІ

I.

Ясний сокіл серед степу
на простори поглядає.
І угору дужі крила
гордо й весело здіймає.

— Гей ви, браття-соколята,
прилетіть до мене, милі,
Ми полинемо на волю,
де морські гуляють хвилі.

Запитаємося в моря,
звідки в нім береться сила,
Та розів'єм ту недолю,
що наш край занастила!

Ми з бурхливим Чорним морем
побратаємося в полі,
Темну пільму розруйнуєм,
всі здобудем сонце волі...

СНОВОРДИНЕЦЬ

(Уривок із недрукованого твору)

Дерева уквітчались бруньками — передвісниками весни... З кожним днем бруньки наповнялись. Здавалось ось-ось їхні боки тріснуть, із-за вишевих "шкірок" зазеленіють цяточки, які за кільканадцять "годин" перетворяться у маленькі листочки. Почнеться для них нове життя. Кожний рік вони сповіщають відродження, воскресення життя. Ніхто цього не може спинити. Природа не лише встановила, а й закріпила свої закони. Із невидимого зроджується ціла рослина з насінням — безпекою продовжувати своє буття. Воно в малесенькому зерняткові. Ми його бачимо, але не саме життя.

— Життя людини. З невловимого сім'я воно зродиться. Носієм його стане якась людина. Вона виконуватиме волю своїх батьків, вчитиметься азбуки, вчитиметься мислити. Потім застановлятиметься над питанням — щастя. Що це є? Що значить бути щасливим? Чи можливо відповісти на ці питання? Якщо, так, то де шукати причини, що привела до самого питання про щастя? — запитала Зірка.

— А як на це відповів наш мудрець? — відізвалась Квітка. Агненко сказав:

— Він відповів: "Треба знати, звідки йде бажання, з якого зроджується шукання, що приводить до висновку. А що до нього приведе? Мудрість".

— Як то? — запитала знову Квітка.

— Здійснення бажання — це щастя. Та щастя не однакові. Для дитини ним може бути прегарна забавка, для дорослої людини — придбання хати, автомобіля, добрих меблів, дорогого одягу тощо. І ось вона все це має, але далі нещаслива. Задоволення, спричинені надбанням всіх тих речей, були тимчасовими. Це скоро минулося. Людина шукає ще щось такого, що зробило б її щасливою. Мудрець вчив, що статки чи гарні обстановки не можуть дати сталого задоволення. Він ка-

же, що ми “шукаємо щастя в країнах, в статтях, а воно завжди і скрізь з нами, як риба в воді, так ми в ній, а воно коло нас шукає нас самих. Нема його ніде, бо воно скрізь суще. Воно подібне сонячному сяйню: відчини лише вхід йому в душу твою. Воно завжди стукає в стіну твою, шукає проходу і не знайде, бо твое серце темне і сумне і тьма бездонна”, — відповів Агненко словами нашого мудреця.

Помовчав хвилюк-дві. Ніхто не обзивався, тоді вів далі розмову:

— Диво-предивнее. Шукаємо щастя всюди, та не там, де треба. Скільки витрачаємо сили, енергії і праці на прерізні дрібничкові справи, бо вважаємо полагодити їх. Полагодивши — тішимося як діти, щоб скоро переконатися, що то одна з тих звичайних речей, які є необхідністю щоденного життя. Та багато приходить ся розчаровуватись, щоб одного дня пізнати, що щастя в нас самих — в душі твоїй. А яка сутність справжнього щастя? Чи можна віднайти? Адже ми, як сказав наш мудрець, зміряли моря, повітря і небо, зрушили надра землі, щоб добути метали; розподілили планети, відкрили на місяці ріки і гори, відкрили незчисленні надкомплетні всесвіти, будуєм незрозумілі машини, засипаємо провалля, спинаємо і завертаємо русло вод, щоденно нові досліди й чудесні відкриття. Боже мій, чого ми не можем! Та лихо, що при всьому тому виявляється, що чогось великого не достає. Нема того, що й висловити не вміємо: одно лише знаємо, що неvistачає чогось, а що воно таке — не розуміємо. Подібні ми до немовляти: воно плаче, не в силі ні знати, ні сказати, чого йому бракує, і лише досаду відчуває. Це незадоволення душі нашої не приводить до гадки, що всі науки не можуть наситити наших думок? Безодня душі ними наповняється. Пізнали ми пребагато... але наповнити душу не можемо.

— Чому? — запитав Олег.

— Бо не в цьому суть щастя. Ще в глибоку старовину мудріші народні провідники казали “пізнай себе”.

Як то? А це значить пізнати себе і віднайти силу царства Божого і правди Його в своєму естві. Це пізнання самого себе і є щастям. Душевний мир — це оживотворення душі. Цей мир заспокоює наші мислі, зроджується душевна радість, встановлює серце. Суть в основі. Не може яблуня бути живою й радісною, коли корінь не здоровий. А коли здоровий корінь, то міцна душа і мирне серце... Бог — це світ. Чому? Він все кінчає, будучи сам безконечний, а безконечний кінець, безпочатковий початок і Бог — це те саме. — так вчив Сковорода, ствердив Агненко.

— Сонячне проміння тепло і світло воплощує в бруньки. З них зродиться життя. Воно пройде майже той самий шлях, що й минулого року — квітка, овоч, а в ньому насіння, яке ховає в собі не лише невидиме дерево вишні, а й життя її... Напрошується питання, — та замість Зірки поставив його Агненко:

— Чи не таким життям є і життя людини? Чи не такими законами природи визначене? Адже для нього треба ґрунту, сонця, повітря, води, а отже можна б його утотожнити з життям вишні. Додаймо: рослини також мають нерв. Взявши все це до уваги, можна б уважати життя вишні і людини однаковим. Можна, але це було б грубим упрощенням, в якому криється помилка, яка приводить до неправдивого висновку чи пізнання правди життя людського. Чому? Людина може мислити. Мисль — це проміння Боже. Його люди часто не бачать чи не розуміють, як і рослина і дерево, але без нього життя неможливе... Та є багато таких, що заперечують існування Бога — Надмислі чи Надсвідомості, що є одне й те саме. Яка відповідь на це? Заперечувати — значить стверджувати його існування.

Агненко повеселішав від цих думок. Та веселість скоро минула. Появилось питання, яке затемнило ту радість так, як велика темна хмара затемнює сонце. Агненко глибоко замислився. Зірка пильно подивилася на нього, ніби хотіла відгадати причину його задумання, а потім спитала:

— Хоч людина має думку, то чи не може вона заблудитись, збитись з дороги, піти манівцями?

Він пригадав яскравий приклад мудреця Сквороди. Перелистав кілька сторінок зошита і почав читати:

“В дитинстві я чув таку байку: “Кілька чужинців мандрували в Індії. Рано встали і питають у господаря дороги. ‘Два шляхи, — каже їм щиросердний дід, — ось вам два шляхи, що служать вашому наміру: один навпростець, а другий манівцями. Раджу йти манівцями. Не поспішайте — далі пройдете, будьте обережні, пам’ятайте, що ви в Індії’. Батечку, ми не боягузи, — викрикнув один штукар, — ми європейці, ми їздимо по всіх морях, а земля нам, озброєним, не страшна’. Проїшовши кілька годин, знайшли шкіряний мішок з хлібом і такий самий з вином, наїлись і напились доста. Відпочиваючи біля каменя, один промовив: ‘Чи не дасть нам Бог іншої знахідки? Здається, щось бачу на дорозі попереду, гляньте, он по той бік прірви щось чорніє’. Один каже: ‘Шкіряний міх’, другий гадав, що обгорілий пнище; іншому видавався камінь, ще іншому — село. Останній мав рацію, вони там посіли, натрапивши на індійського дракона, всі загинули. Врятувався один — дурніший та обережніший. Він через деякі ознаки і жаким передчуттям залишився... по цей бік глибочезної яруги і, почувши страшне виття вмираючих, швидко звернув набік... Земнороджений найшвидше потрапляє в нещастя через скоропостижне нахабство, і скажу в додаток, що той, який не радиться, терпить найбільше біду; міцні бо людські слова, і потрапляє вона в полон висловів уст своїх. Погляньте на людську юрбу й суміш, побачите, що не лише старші, а й наймолодші улещують себе, що вони озброєнні рогом однорога, який рятує їх від нещастя, вважаючи, що як очам їхнім не потрібні окуляри, так і світло й порада не потрібні серцю їхньому.

“Ця думка зробила їх необачними, на шляхах своїх і упертими. А коли мій мудрагель-молокосос стане

двох чи трьох мов папугою, побуває в знатних товариствах і в славних містах, коли озброїться арифметикою і геометричними кубами, пройшовши декілька десятків любовних і громадських історій і проковтнувши певну кількість коперникових пілюль? Тоді Платони, Солони, Сократи, Пітагори, Цицерони і вся суть стародавнини здаються йому метеликами, над землею літаючими, порівняно з нашим високолетним орлом, який аж до непорушного сонця злітає і всі на океані острови перераховує. Тут впливають хвалителі, що дивуються з новонародженої премудрости, прихованої від всіх старих, ніби неосвічених століть, без якої, проте, зовсім непогано жилося. Тоді ж бо великий цей Дій переосмислює всіх стародавніх століть діяння і, неначе ювелір камінці, за своїм смаком то схвалює, то знецінює, стаючи всесвітнім суддею... Любі друзі! Оці молоденькі розуменята, полонені своїми здогадами, мов улесливою блудницею, позбавлені порадників своїх, безпутно і безрозсудно прагнуть погибелі”.

— Індія — країна казкових чудес, — захоплено заговорила Квітка. Агненко потакнув, а потім продовжував читати:

“Нерозумно нарікати на мудрих, на Бога, на предків своїх, не пізнавши й не зрозумівши їх. Станеться неприємність як з Олександром Македонським. В домі маляра він говорив осудливо про картину, але коли мистець шепнув йому, що навіть фарбороби сміються з нього, Олександр відразу замовк. Розумний чоловік відчув, що він не ввійшов в малярські таємниці, хоч малярам не достає розуму Олександра. Мистець повинен пам'ятати, що й однієї науки добре навчитись ледве стане цілого людського життя. Дивно і сумно, коли проповідує щастя історик, благовістить хемік, провіщає шлях до благоді фізик, логік, граматик, землемір, воїн, відкупник, годиникар, вельможний і підлий, багатий і вбогий... Всі сіли на сідало вчителів; кожний собі цю науку привласнив. Але чи їхня справа вчити, судити, знати про блаженство? Це діло пророків, мудре-

ців та істинних знавців сутності буття — продуховлених душ, які відчували Надмисль чи Бога в естві своїм, відчували іскру Божества. Ця пресильна сутність загально називається “бог”, власного імени їй нема”.

— Як пояснити чи розповісти про самопізнання? Чи не можна б обійтись думками Едіта, які він висловив своєму синові? — запитала Зірка.

“Вчись збирати розкидані думки свої і повертати їх всередину себе, бо Щастя твоє є тільки в тобі самому: пізнавши себе, пізнаєш усе, а не пізнаєш себе — ходитимеш у темряві і боятимешся там, де страху й не було. Пізнати себе вповні, пізнати і здружитися з собою — це невід’ємний світ, справжнє щастя і досконала мудрість. О, коли б я міг накреслити в серці твоєму пізнання самого себе! Але це світло починає сяяти в пізні літа, коли хто щасливий... Звичайно, пізнаєш самого себе, коли вникатимеш міцно всередину себе, — міцно-міцно”, — відповів Агненко словами Сквороди.

Надворі знову прояснилося. Світло завітало до хати, до кімнати, всюди... Стало видніше скрізь.

— Сонцеві так легко відразу освітити все довкілля. Та чи це можливе людині такого світлого розуму як Скворода? — обізвалася Квітка. Агненко відповів:

— Ні. Про це добре усвідомлював й він сам, а тому головні свої ідеї переповідав часто, часом починав розмову ніби “збоку”, щоб потім скерувати увагу співрозмовців на шлях найсуттєвішого; а часом починав розмову основною ідеєю, а потім наводив приклади, якими уводив правдивість ідей... Надіявся і був певний, що милосердна мати наша — блаженна натура сприятиме зрозумінню людей, розсіє всі сумніви і попровадить шляхом доглибного пізнання Надмудрости. Найскоріше це осягається, коли про це розмовляєш з людиною доброю, спорідненою зацікавленням чи людською. Такі люди скоріше пізнають себе чи свою природу, беруться виконувати те, до чого мають покликан-

ня. Але коли навіть і добра людина виконує роботу, до якої не народилась, — тоді вона неспокійна і нещаслива, бо згубила вроджений скарб. Тоді вона робить шкоди: понижує родичів, близьких і далеких приятелів; шкодить всьому суспільству, нема у неї працездатності і бажання до неї. Без природи воно не з'явиться. Природа — всьому початкова причина і рушійна сила. Вона є матір'ю бажання. Бажання — рушійна сила, рух і схильність. Воно — це праця і радість від неї. Праця — конкретний і невисипущий рух здійснення й довершення справи, сплітаюча творцеві своєму вінець радості... Природа запалює до діла і зміцнює до праці, роблячи її солодкою. А суть цієї природи — це блаженний дух в людині, ім'я і суть якого — це те саме. З Ним легко виконувати звання, до якого народився. Пізнай те до чого народився і будеш корисним для себе і братів своїх. Не берися за діло, не відаючи, чи будеш щасливий з нього. Пізнай себе і послухай господа свого. Є в естві твоїм цар твій, батько і вчитель. Знайти його і послухай його. Не починай нічого без цього царя в житті твоєму. Солодкий робітникові труд, коли він природний. З великою радістю женеться собака за зайцем. З якою насолодою бджола збирає мед! Труд солодший їй за мед. До нього вона народилась!

Дальше в ліс — більше дров. Чим більше вглиблювався Агненко в суть навчання Сковороди, тим більше переконувався в багатстві і актуальності його ідей і думок. Здається таке звичайне: військову частину веде той, який повинен сидіти в оркестрі. А скільки таких випадків є й нині?! Їх наслідки каригідні. І все це тому, що люди шукають видніших і краще платних місць, не зважаючи на те, чи надаються вони до них.

— Чи не треба стократно людям пригадувати, де шукати щастя? — запитав Олег.

“Щастя твоє і мир твій, і рай твій, і бог твій є в нутрі твоїм... Йому повинуйся. Уважай, щоб бог твій завжди був з тобою. Буде з тобою, якщо ти будеш з

ним. З природою жити і з богом бути — те саме; життя і діло — те саме”, — переповів слова мудреця Агненко.

— Мені здається, що багато з цих ідей були відомі людям старовини. Це свідчить, що вони витримали іспит життя і далі його стимулювали й стимулюють, — ствердила Зірка.

— Правда твоя, Зірко. Чому? Тому що Божественна сила в людині, спонукаючи її до споріднености, єгиптяни називали її Ісис, еліяни — Атена, римляни — Мінерва, тобто Натура. Природа називалась геніус — ангел природи, також геос — бог. Мінерва — людина, народжена для того, щоб знати, де є щастя. Знавець цього в еліян називався — еудемон, тобто добре знаючий; римляни такого знавця називали — дівіні юріс перітус — “добре знаючий боже право”. Потім виникла приповідка: Інвіта Мінерва — “без благословення Мінерви”, а в нас кажуть: “без бога”. Коли хтось без природи брався навчитись медицини чи музики, тоді казали: Інвіто Аполліне, Іратіс Мусіс — “без благословення Аполлонового”, “без милости Муз”... Божественні прояви називались різними іменами в різних людей. Та суть не в назві, а в проявленні Святого Духа. “Ви є храм бога живо, і дух божий живе в вас”; нині єгипетський Ісис іменем і сутністю є те саме, що Павлів Ісус. Для багатьох істиним було те, що можна було нащупати; інші вже ставили храми Невидимому богові. Одні скоріше наближались до пізнання Бога, інші — повільніше, а тому появлялись великі непорозуміння, які часом кінчались кровопролитними війнами.

— На основі прастаровинних матеріяльних залишок та мігів й вірувань виходить, що найстарішими формами релігійних вірувань були тотемізм, магія і анімізм. Тотемізм — уявлення чи віра в родового предка, який (або яка в матріярхаті) є його родоначальником і покровителем, якого вшановувано відповідними обрядами... Магія — віра людини в те, що за допомогою заклинань й обрядів можна мати успіхи в навколишньому світі...

Анімізм — віра в існування душі, яка є в людини, тварини і рослині. Ця віра стала основою виникнення віри в безсмертність душі, віра у потойбічне життя і вшанування померлих... В неоліті в Україні існував культ матері-прародительниці, що символізувала безсмертя роду і родючости. Протягом віків витворилася багата релігійна обрядовість.... Пісня й обряд творили суцільну єдність, які возвеличували божественні сили природи та її дари; з цим стисло пов'язані обряди відповідно чергувань у природі — свято весни, зелені свята; культ води, Купала, Корочун-Різдво, Новий рік, тощо, — зауважив Олег.

— Все це свідчить, що у всі віки людина робила поступи в пізнанні Істини, без яких тяжко уявити мудрість нашого мислителя, який ніби підсумував все відоме і звернув увагу на найсуттєвіше, що стимулює життя по всі дні. Однією із тих життєдайних ідей є природна праця. Багатство живить тіло, а душу звеселяє споріднена, природна, праця. Коли забрати від людини споріднене діяння, тоді їй — смертельна мука. Сумує і не покоїться, мов бджола, замкнена в світлиці, коли сонячний світлий промінь, який пронизує вікна, кличе її на медоносні луки. Ця мука позбавляє людину здоров'я, тобто злагоди, забирає бадьорість і розслаблює. Тоді вона усім невдоволена, гидує і становищем своїм, і місцем прожиття. Мерзенними здаються їй сусіди, нецікавими розваги, докучливими — розмови, неприємними — стіни помешкання, немилими — всі домашні; ніч — нудною, день — осоружним; влітку хвалить зиму, а взимку — літо; хочеться зі старости вернутись в молодість, з молодості — підліткові літа... Людина ганить свій народ і звичай свого краю, гудить природу й сама на себе гнівається. Їй приємне те, що неможливе, бажане те, що проминуло, і завидне — що віддалене. Там лише добро, де її нема і коли її нема.

— Це мені так нагадує деякі думки у віршах Тараса Шевченка. Чи не так?!.. Звернімо лише уважно нашу

увагу на цих кілька суджень Сковороди, порівняймо їх з Шевченковими!

— Дуже влучне спостереження, Зірко, та, може, про це іншим разом, а тепер нехай мені буде вільно відзначити ще кілька думок Сковороди, — відповів Агненко. І по короткій надумі продовжував: “Хворому всяка їжа гірка, услуга — противна, а постіль тверда. Жити не може і вмерти не хоче... Нудьга в лікарів — найперша ознака всіх тілесних хвороб і збурень. А душевне невдоволення — двері до всіх сердечних пристрастей і внутрішніх хвилювань. Не видно вітру, що спінює море, не видно і нудьги, що хвилює душу. Вона — це дух болісний, мисль нечиста, буря люта. Ламає і збурює все. Один лише Верховний отець бурю цю в тишу перетворити, направити до гавані, а душу спорідненою працею втримати може... Все невидиме сильніше за видиме, і від невидимого залежить видиме... Думка — це невидима голова язика, сім'я справи, корінь тілові. Мисль — незамовкаючий язик, неослабна пружина, безперервний рух, рухаючий і носячий на собі, наче завітну ризу, елінний тілесний бруд, припавший до своєї думки і зникає, як тінь від яблуні... Невидиме сильніше за видиме і від невидимого залежить видиме.

— Мисль, думка... Та чому ними так мало послугуються люди? — запитала Квітка.

Агненко встав, підійшов до вікна. Сонячне світло освітило все довкілля. Поміркував... Потім відповів: “Подивіться на всесвіт — це дім вічності. В ній один початок так, як один центр і розумний циркуль у множестві їх. Коли цей центр всюдисущий, тоді світ складається з двох натур: видимого і невидимого, живого і мертвого. Бачимо, що світ існує у вічності і тлінні, житті і смерті, вставанням у сні, світло в темі, в плачі радість, у вічності надія... Все іде в безконечність. Все виконується початком і цей світ, що є тінню його, границь немає. Він всюди і завжди при своїм початку, як тінь при яблуні. Начало-початок люди в різні віки зображували різними фігурами і монументами як перстень, сонце,

око. За сонце — ранок, світло, день, огонь, промінь, блискавка... Зороастер казав, що "всевидючий має вічне око". Тому перси поклонялися сонцю, а воскреслий день звали днем сонця, тобто день Господній".

— Занадто далеко від відповіді на моє запитання, — обізвалась знову Квітка.

— Можливо... Європейці навчилися все вкладати в рамки розуму, а тому гніваються, коли їм не розгумачиш як малій дитині... Чому людина не завжди послуговується мислею й думкою?.. Нехай кожен із нас відповість на це питання. Згода? — запитав Агненко.

Юрій Дараган

СРІБНІ СУРМИ (I)

Дажбог лякає білі коні,
Бучний табун зими,
З його рожевої долоні
Вогонь проміння барвно гонить
На вогке тло землі.

Зима вже білий стяг підносить,
Підносить стяг зима,
Благає порятунку, просить:
— Не треба бою, досить, досить! —
І лине за лиман...

І коні-велетні женуться
І крешуть лід дзвінкий,
В бігу птахами розіпнуться
І в дикім полі розіб'ються
Розвіються вони...

Прогавлена остання змога,
Долічені вже дні...
І гридень світлого Дажбога
Сурмить блакитну перемогу
На золотім коні!

Гор Качуровський

(З недрукованої збірки)

Мій перший спогад — це сухий Остер,
Немов корито із засохлим пійлом.
Як чітко я пригадую тепер
Гурток селян з Кирилом і Самійлом!

Глухого дна порепані коржі,
Зів'ялі батого колишніх лілій.
І лепеха — такі крихкі й безсилі
У кузні перепалені ножі.

Де плесо розливалось широке,
Там копанку в заглибині ріки
Копають набурмосені дядьки.
Рік двадцять перший. І мені три роки...

Затьмарило югою світло дня,
Та в сірім небі — ні грози, ні хмари.
Тісним повчком, по греблі, навмання,
Бредуть кацапки з дальньої Самари.

В'юни позаривалися в bagno,
І на лушпиння пересохли раки.
Але води немає все одно.
Реве худоба... Казяться собаки...

Чи ж міг я запідозрити тоді,
Що десь озера соняшні бувають,
І в замки, віддзеркалені в воді,
Золотопері риби запливають?

Справлення помилок:

У вірші М. Вороного останній рядок має бути:
В краю, де смерть, — це гонорар за слово Правди!
В оповіданні "Сновородинець" 19-ий рядок згори на сторінці 10-й
має бути:
Я вже не дивуюся молодим, недосвідченим і емоційним
Вибачаємся за норенторські недогляди. РЕД.

Р. Володимир

ЛІТЕРАТУРНА ГУТІРКА

(Сучасне дійство)

Дійові особи: Господиня вечірки, Універсалістка, Старший літератор, Модерніст, Літератор-патріот, Молода літераторка.

У привітно облаштованій мешкальній кімнаті мішане товариство з п'яти осіб розсілось по довільно розставлених кріслах. Позаду заставлені книгами полиці шаф. Товариська атмосфера — хто попиває чай, хто курить, хто перегортає журнали, ведуть розмову. Придверній дзвінок Господиня вечірки, що тількищо припрощувала до чаю й тістечок, підходить до дверей, вони в той же час розкриваються і швиденько заходить до середини Універсалістка.

Господиня: Вітайте, вітайте, гаразд, що таки прийшли. Що ж, тепер хоч і починати б.

Універсалістка: Пробачте, що спізнилась. За тією постійною метушною нічого голови не тримається, все йде не таким ладом.

Господиня: Чи не забагато всього на себе берете, моя дорога?

Універсалістка: Така пильна пора, стільки пекучих справ, що інакше й годі. (присідається на крайці тапчана, заговорює до сусіда).

Господиня (звертається до товариства): Так і дозвольте, без будь-яких церемоній, призадуматись над питаннями, що хвилюють нас усіх. До якої цілі нам змагати, якими засобами користуватись, на кого чи що орієнтуватись у нашій літературній праці? Що власне маємо на увазі — майбутнє, чи сучасне? Консерватори ми, чи новатори? Пишемо для себе, або, скажімо, для вибранців, чи, може, для ширшого загалу? Будь ласка, в цьому контексті поведемо свої розважання. Прошу висловлювати свої думки одверто і без формальних згошень.

Старший літератор: Літературний процес, по-моєму, не якась плянова, а радше стихійна, чи пак індивідуалістична, я б сказав навіть іраціональна, дія. Де б тільки не пробували увілляти літературу в унормовану течію, там вона зразу стане якоюсь заангажованою літературою, щоб воно там і не було — патріотикою, соціалітературою, чи, ну от, модерністичним хизуванням.

Модерніст (діткнутий до живого): Ви либонь теж тієї думки, що модернізм у літературі — це жонглювання формою без будь-якого змісту. Хоч і такі серед модерністів бувають, суть руху не в тому. Йдеться про економність, навіть лаконічність, вислову, неповторність засобів, нещадне схоплення характеру часу, про нову, свіжу, несподівану форму для передачі згущеної ідеї.

Літератор-патріот (перебиває, вибачаючись): От тому, що згадали ідею, дозвольте мені забрати голос. Або ідею віддуховлено, позбавлено її первісного значення, або ж її насправді щораз то менше запримічається у творах новітньої літератури. Нехай, що є фабула, певно й екзотика, є й секс, є акція — що найсильніша, то більший попит на неї, є багатослівність, здається, все є — заялозеність, натуралістика, мілина, низини буття, є й нікчемність існування, ба безглуздя його, тільки немає отієї великої ідеї, заради якої варто жити, діяти, творити. Іншими словами, пишуть будь-як, будь-що, будь-хто й сьогодні пише — література це вже не святая святих відданих мистецтву вибранців — а прочитай цей і той самоплив, то й неодмінно доходиш до висновку — немає ідей в сучасній літературі, перевелись ідейні літератори, все менше охотників серед читачів на ідейність, до речі, став увесь світ безідейним.

Універсалістка: Література має бути віддзеркаленням життя; завданням її — не прикрашувати його, а просто фіксувати. Створюючи певний, хай і позитивний, чи ідеалістичний стереотип, маємо справу з порожнечою, якої у справжньому житті немає. Приклонники такої нереальної школи в літературі заводять її на ре-

гіональні рейки, вимикаються із універсального літературного процесу, стають анахронізмами.

Літератор-патріот: А яка ж користь нашій літературі з того, коли й чимчикувала б по слідах універсальних напрямків? Пробували цього в минулому, згадайте лише предтеч етнографізму з літературі, як Квітка-Основ'яненко, захисників жіночого питання, от хоч би Марка Вовчка, Кобилянську, чи стовпів універсалізму, як от Іван Франко, і робили вони це, може, й краще від західно-європейських письменників; а ось за приклад візьмемо Лесю Українку, та що ж — здобули собі серед чужого світу належне признание? Вся честь припала можним світу цього. Слідкують же в нас за чужими зразками й тепер, як і деякі неоклясики й неоромантики практикували вчора, а які ж практичні висліди? Маємо хоч одного нобелівського лавреата, дарма що, по заслугі, повинні б мати? Шукайте за нашими письменниками по світових енциклопедіях, ледве чи й Шевченка знайдете.

Молода літераторка: Це вже не літературна, а політична проблема. Представників недержавної нації, які б і значні літературні досягнення вони не мали, зарховуватимуть із правила до регіональної літератури. Того роду література стоїть поза увагою більшості критиків.

Літератор-патріот: От і влучне визначення, спасибі за поставлення точки над "і". Значить, правди не приховати, нашої літератури доти не доцінюватимуть, доки вона не стане літературою державного народу. Тоді ж і не треба буде шукати за признанням, воно саме з себе прийде; тепер же, хоч і були б наші літератори більш європейськими від європейців, за модою вганялись би на саме чоло перегонів, це їм анічогісінько не pomoже. Я ж тому й кажу — люди, ми ще досі справжнім життям не жили, ми тільки підмінкою життя животіли й далі отак животіємо й у майбутньому капаритимем, доки державний статус не стане нам у світі

за візитову картку. Тим то й робить усе, рідні письменники, давайте літературними середниками насажений зміст, міцну ідею, величну мету, щоб приспішити день вільного, повного, довершеного й гідного буття для нашого скаліченого народу, що його постійно викреслюють з реєстрів активного людства. Ідейности, цілеспрямованости нашої літературі треба, оте я завжди твердитиму: їх нашим літераторам плекати годиться, а решта прийде, таланту й хисту нам не бракує ж, тож до виховання народу і до здобутків свідомої своїх завдань літератури змагаймо. Нехай наша література буде дороговказом до самотності й гідного буття нашого великого народу.

Господиня: Спасибі за змістовні дигресії, вони й глибоко сприйняті й доцільні, тільки ж питання, що ви порушили, надто вагоме, широке й, очевидно, переходить засяг компетенцій нашого званевого гурта й заздальгедь поставленої теми. Нам, з уваги на обмеженість уповноважень, не так тут про національну ролю літератури йдеться — що її безумовно треба кожному мати на увазі — як про її соціальне підсоння в еміграційному театрі, безпосередні практичні цілі, засоби, допоміжні фактори, можливості розвитку, скріплення бази тощо.

Старший літератор: Вигляди тут аж ніяк не задовільні. Наш письменник живе в самотині — не то що "в чужій чужениці", а таки сиротою у власному суспільстві. Насправді ж, коли воно так і не було? Підтримав хто Шашкевича за його життя? Дізнав будь якої допомоги злошасний Анатоль Свидницький, а талан був чималий? Видавав же й Руданський свої твори за здобуті з медичної практики гроші, та й не тільки серед нас таке буває. Творчістю Юліюша Словацького ледве хто цікавився й йому теж самому доводилось видавати власними засобами свої твори. А це вже визнаний літературний геній. І все ж таки творять письменники за найневідрадніших умов, бо мусять творити, таке їх покликання. Суспільність і видавництва завжди

відставали супроти творчих дерзаних літераторів, і це треба відмітити. Сучасники звикли схлібляти собі, начебто вони більше просвічені від своїх попередників, мовляв, займаються літературою, видають клясики, не то що колись... Яке лицемірство! На сучасні умови — це ж тільки, як краплина в морі. Та й клясики поплачуться. А що ж вони вчинили для своїх сучасних письменників? А щоб увести нові літературні таланти в суспільність, про це й мови немає.

Модерніст: Сатира Маковея про те, як Шевченко, повернувшись б отак знову між своїх провідників культури, певно шукав би довго за якимось прилітературним зайняттям, дарма що він і клясик, могла б тут послужити знаменною пунтою. Але мабуть ще такі ніколи аж так погано не було письменникові, як у нашому неспочутливому сучасному. Колись, як-не-як, і Франкові твори видавали, і Кобилянська отримувала, хоч і скромні, гонорарі, а як же сьогодні? Достеменно байдужість громадськості до нової літературної появи, "батьки народу", видавництва, крім своєї партійної, політичної, чи якоїсь іншої, більш прибуткової, продукції, заглухли на потребу літературного розвитку на еміграції, що має завдання надолужити те, чого крайовий письменник не спроможен учинити; всі оці сліпі поводирі здали повністю позиції промоторів культурних процесів у вільному світі. І так, опинився наш письменник на відлюдді — сам пише, сам видає, сам пускає свій твір між народ нечитальників, невже й сам читає? Яскравий приклад занедбання покладених на провід обов'язків.

Господиня: А втім зважте, що тут ненормальна еміграційна ситуація, адже недостає крайової бази.

Модерніст: Порівняно з запущеним літературним полем на еміграції в сучасному, письменник із попередньої еміграції мав куди сприятливіші умови. Шанували новаторську творчість Вороного, Олеся, еміграційні органи навіть підтримували її. А сьогодні не то, що байдужі, а просто неприхильні до індивідуальних творців

нових вартостей, до будь-якої творчої ініціативи оди-ниці. У нас отаке завжди — шанують померлих, недо-люблюють живих сучасників. Таки не дописала емігра-ція наша в культурно-мистецькому пляні.

Господиня: Еміграція, еміграція... Після першої сві-тової війни була все ж таки тяглість крайово-еміграцій-них інтересів, було якесь взаємне поєднання їх із під-польським, підчехословацьким національним запіллям; а чого ж ви сподіваєтесь від нівеляційної, антикуль-турної й протинаціональної, советської бази?

Старший літератор: Хоч би лиш тут, у нас на емі-грації, було більше зрозуміння, краща плянова дія..

Універсалістка: Немає іншої ради, хіба тільки вий-ти з нашого гетта, включитись у загальну течію світо-вих літературних процесів. Належить приступити до співпраці в ПЕН, братись за переклади нашої творчо-сти на чужі мови, а, коли на те пішло, то й починати писати на світових мовах.

Господиня: Отак і, протроху, закинути літературу в рідній мові? З якої ж речі збагачувати нам власною втратою чужі надбання? Це ж уже й не буде україн-ська література, коли її творити не своєю мовою. Щож-до перекладів — так це інша справа, їх нам треба що-більше... Але, але... А хіба ж відповіли ми на основне питання? Куди нам іти, який же нам літературний шлях у майбутне?

Молода літераторка: А я над цим і не задумуюсь. Мені доволі, що у творчій праці знаходжу більше ду-хове задоволення, як в абиякому іншому зайнятті. Це для мене найдостойніше з усіх покликань. В літерату-рі віднаходжу своє краще "я", тут і нагода створити те, чого життя не може дати. Інколи станеш писати, і така радість творчости огортає, сходить такий благий настрій, повертаються юні дні невинности, мережаєть-ся, сторінка за сторінкою, низка досвіду ще раз усього переживаного, життя сповняється якимось глибшим сенсом. І цього мені досить.

Універсалістка: На всякий раз новий творчий процес мусить відгородитись від побутовщини. Наш шлях має вести на широкі всесвітні води, загальнолюдські проблеми — одна з наших осередніх тем. Оригінальний підхід до свого матеріялу, а нехай і варіяція в новому освітленні якогось видатного ляйтмотиву — такою уявляю нашу методу. Нічого нового під сонцем уже й насправді не стрічається в літературі, все основне вже сказано... Бо що ж може бути ґрунтовно новим супроти клясицизму, романтизму, реалізму? Хіба знову неоклясицизм, неоромантизм, який неонатуралізм, підмінка сюрреалізму, чи що? Тільки ж важливе, як сказати. Та щоб надати своїй темі усучасненої інтерпретації. І головне — перенизати її тонкою психологічною канвою.

Модерніст: Та ще й слід добирати образну, доцільну мову — що менше слів — аби тільки згущених до точної семантики — то міцніше враження. Передусім треба мати щось важливого закомунікувати, а тоді сказати це цупко, кмітливо, різко й запам'ятно, так щоб воно закарбувалось, на завжди відпечаталось, не сплило з водою. Основне — без трафаретів, без перемолочувань старих тем, без зайвих повторень, без тенденції, без патетики. Писати так, як пульсує життя.

Старший літератор: Часи міняються, проте людська природа незмінна. Культурний читач бажає взяти в руки цікавий твір, що зайняв би його увагу серед буденщини життя. Може, й сподіється відкрити в ньому дещо нового, а то й відтворити пережиту ним дійсність, може, просвітлити буття, неясне й загадкове. На загадки, експерименти, стилеві лябіринти читач здебільша непохопливий, відкладе таку книжку, не дочитавши. Проте стережімся банальщини. Пишім чітко, ясно, господарно — томи одного твору це зайвий труд в нашому сучасному — читач не має часу, літературного дозвілля, ні необмеженої терпеливості. Тож не перетягаймо струни. Пишім добре й міцно, якби від того наше життя залежало, бо читача таки треба виховувати.

Літератор-патріот: А, над усе, збережим пахощі рідного слова, подаваймо нашому читачеві на чужині Єв-шан-зілля з піль і бойовищ батьківщини, а закованому землякові в краю дух свободи, що тіло до бою рве. Я сказав.

Господиня: Так на цьому й зупинимось на сьогодні, бо й пізенько вже. Дякую шановним гостям за добру волю, розважливу думку, дух співпраці. Коли ж нам знову зійтись і нанизувати далі разки наших роздумів? Ми бо тількищо почали, а тема незчерпана. (слідкує невимушена гутірка; при взаємних чемностях, гості розходяться, господиня в відчинених дверях).

Твердиня Гейс, під Великдень, 1978.

Галя Мазуренко

ПЕКЕЛЬНЕ КОЛО

*Людей в ті нетрі знали, мов товар.
Коли ж вони вмирили так, як мухи
на шар мерців новий ложився шар.*

Юрій Клен

... Спрагла знання над книжкою посиджу,
Копаюсь в минулому і знайду факт:
Труп гестапівця з оком дивовижним
Веде мене з бараку у барак,
Кричить у трансі навісного гіпнотизму,
Громить за візу в Англію... це ж мій
Настав останній час!
Свій брат шипить, стоявши ніч у черзі:
"Диви! Протекція!" І з завистю показує на нас.
І мій стілець складний покірною на морозі мерзне,
І в далені краще чути кулемет...

Моральні люди на одно лице:
Підтоптані, терплячі і похожі.
Пройдисвіти за те... Що за апльомб!
І красномовність! Маска і новий жупан?
А як ще перед вами дійсний шарлатан,
Він вимагає віру в нього і сліпу і безумовну.
Тавром на совісти, фальшивим голосом
Бог шельму мітить, як низьку натуру,
І погань назбирається під муром
Храму, де жили святі...
І оборотнім видається друг,
І душать думи — зайди,
Як кашель, — спокою не знайдуть.
І кажуть, що бруд у грубої натурі
Очищує література!
Та ось читає всі листи із казематів
І конфіскує прощальне слово матері цензура!
І тисячі років примушена книжки читати,
Та все не кращає, а від читання лише горбата!

Але є зір чудової краси, зір праведний!
На гроші непідкупний,
Це — Янгол Смерти невідступний.
Він з вами буде і на дні тюрми...

Досить. Моя поема писана із точки погляду
Жіночого, вузенького і без політики.

Коли розтанув юний романтизм в віночку,
Де вплелися троянди й терен,
Я бачила, моя Україна самостійна не поверне!
І грюкнув дико Гітлер в Прагу, а за ним війна.
Другий сон настав. Страшний дракон
Сичав: "О, ні! Ще тебе я не заб'ю!"...

Ховаючись, тікаючи, і засипаючи під тином
Із дітьми край чужих воріт під час війни,
Я попадала й до Гестапо в лапи
За чоловіка, "Бо не знати де утік"...
Так з хати власної нас тричі викидали,
Аж зупинились ми на Сміхові у робітничому кварталі.

У домі нашому вже новому двірничка продала
За гроші невеликі 20 чоловік в Гестапо,
Та нас урятував мій до дітей наказ:
“Кажіть, що батько у вас давно помер”.
А вдалені все було чути кулемет.
Але про це колись, бо тільки відведе від теми,
Давно пора, хоч не хоч, а приступити до поеми:
Після війни, під час перевероту
До хати зазирнув буцім то свій брат, і не голота,
Чех — поліційний урядовець. “Так ви самі... тут!”
І всміхнувся злодійкувато, мені стало страшно.
На вулиці вся бідна Чехія ще святкувала свято
Свого визволення, не знаючи, що жде її!
“О, Правда витязі!” І мої діти із вуличними
Танцювали і від щастя обіймались!
“Так ми самі тут”. Він це добре бачив,
І “владу імущого” всі слухатись повинні!
Він вже не вагався... “Ні, тут ми не самі”.
Сказала я спокійно, не рухаючись з місця.
“Як, не самі?” Змішавсь пройдисвіт,
Спинивши наступ ристрасно ворожий.
“Огляньтесь!”
Він повернувся на палець мій і придивився,
І раптом вздрів, здригнувся, відступив:
З кута на нас дивився Образ Божий.

Чи я розкажу про людей високої душі,
Що викидалися з вікна, що кидалися під потяг?
Як я збиралась з дітьми утекти в кюці
Від тих, у кого Дух шляхетности погаснув уповні?
І кого образ Божий, дарований Іссакиєм, в кюці
Не спинить, совісти не збудить, — тільки сміх!
Та краще описав страшні події Юрій Клен за мене:
“Передо мною в божевільнім гоні,
летіли за вагонами вагони,
кудись у безвість дальної тайги
везли людей — немов тарань сүшену —
що мерли від задухи і жаги”.

Та проти всіх, коли нема у жінки охорони,
Стеріг нам двері кіт сусідський Васька,
Шкідливий, капосний, кусаючий, як сам гріх!
І в нас щасливо ще змогла переховатись
Незнана медсестра без пашпорту, десь на підлозі
Бо в неї чоловіка вбив звірячий самосуд.

Тепер в нас двірничиху замінив
Архипройдисвіт двірник.
Він вже, від безділля, був шахрай
І грошолюб, і в свою чергу двері стукотів.
З цікавості, що діється у нас.
“Дивись, не відчиняй!” Я доні наказала...
Він помацки у мисочку у Васькову вступив,
Чи гірш? Залаявся... а за годину, як верталась
Я з вокзалу, були вже двері зламані,
І Васька битий, і повний дім скандалу!
Перегортали все, шукали, та гості бідної
І слід простиг в Прибрамі...
І знову на сходах наступили тиша й рай.
І мисочка із молоком для Васьки.
А вдалені все далі й далі не вгомонився кулетет...
Аж ось знова застукала розпусна злобна сила,
Простіше: Людмила, вигнана із школи за свій норів.
Вона здавна грозила і мені, що зажене усіх до прірви.
І мої діти скакатимуть до Вугави.
“Йди геть, Людмילו, коли ти така нікчемна?”
“Як геть? Чи знаєте, що батько мій... що має він
Зв'язок з гестапо?” “Йди геть і більше не приходь”.
“Побачите!” О Боже мій, яка знов постать темна!
На нас із-за кута чигала хижо і таємно!

Вікно відчинено. Світ лампи відбиває скло.
Ясніє вогник, зайчик біга в лісі,
І світло пробиває чорне тло.
На ногіток у небі можна задивитись.
Ти дожинки із Раю скидаєш у сні?
Чи зерня Правди не знайде притулку?

Час свій недожитий, Ти, мамо, віддала мені
Для праці нашої, щоб я не склала руки?
Підтята серпом... Місяць-серп світив
Твоїм дідам, Тобі, Твоїй недолі!
“Забудь про зло” казала Ти мені,
А млин на річці Калитві гудів, шумів про волю,
Бив молот в кузні і людей будив...
“Залиш на сходах помсту й помилки,
Бо помилки — це застарілий погляд,
Сміття на сходах є, коли на гору йти,
Підніжки від років подвоєні через недогляд”.
Переживаю молодість Твою страшну,
Підтяту серпом і розбиту молотом.
В ній віра і любов не вмерли з голоду,
І дожинки збирають у Раю.
А вдалені все чути й чути кулемет...

Де взяти ножички й відтяти, що було, на — пусто!
Так легко, як притулок для старих,
Як спомини про самогубство
Відкрила пам'ять двері:

Буря на дворі.

“Питаєте, чому так тяжко п'ю?
Не бійтеся, я вже тверезий!
Я жити хочу! Молодість мою,
Мою рідню зарізали по черзі!
Я зрадив хлопцем їх”...

І він притихнув:

“Батьків... хіба я знав? Своїх дітей не смію мати!
Не дають! Не гріх горілку пити й п'ю!
Чого вам? Гей!”

У голосі відчай, пекуча злість,
Як в полі колосок, росла помалу,
І по сходах п'яний у долину йшов чекіст,
А ми його із острахом минали...
Так ось, за кілька день, як надоїдлива оса,
Застукала знова пройдисвітка Людмила.
Край дверей, де мисочка із молоком для Васьки,

Почувся крок тяжкий чобіт солдатських.
“Ну, що ж, не бойтесь? Де мама?” І сміх нахабний.
“Людмила! Я тобі до нас ходить заборонила!”
Але військовий зайшов “неначе в гості”:
“Де ваш чоловік?” І шафу обшукує з книжками.
А в мене на столі якраз газета із “портретом”:
Старенький, в орденах ввесь, бригадир в Москві...
“Самі шукаєте, самі й дивіться”...
Й вони сконфузились, побачивши портрет...
Однофамільця. Зробилися малі, дивуючись, пішли,
А я застигла перед іконою: це не випадок був,
А чудо...
Й ми не чекали, коли вдруге, вже без Людмили,
Вони знова прийдуть.

Але чому, коли летів безбожний хрест
В космічну прірву,
Той хрест поламаний й росла зізда рогата,
І сонце й місяць, і сама земля, і люди знали,
Що кружало кружить невірне по атомових
Бомбах, по сузір'ях. Чому росло довір'я?
“Не бійся, мамо, ми повискакуємо із вікна”...
А поки червона зірка ще не так пече,
Продовжили нам чехи емігрантський пашпорт,
Дивилася поліція на ліс і на кущі крізь пальці
В надії, що хто-небудь і якнебудь утече...
Аж зараз моторошно, як згадаю,
Коли на буфері сиділи мої діти,
А потяг проскочив через тунель смердючий.
Коли б зіскочили вони під рельси, знаю,
Не їм, ані мені на світі вже не жити...
А потяг рівно стукотів в навислі кручі,
В далекі хмари Татр і Підкарпаття.
І кожна станція скидалася до пекла,
І ми не знали, де й куди тікати.
Та, мабуть, ворог відвертався запеклий,
Жаліючи.

Перед від'їздом в нашій хаті скоїлось
Своє дитяче горе:
Під потяг кинулась наша знайома пані,
Ота, що виткала Тризуб на стяг для Пласту.
Ми це передчували, бо її біленька мишка
Чомусь втопилася у нас у шклянці,
Своїм мишатам перекусивши горло.
Ми ще сліз не витерли, а вже чекав на нас
Шумавський прикордонний ліс,
Де сонце, місяць і сама земля
Глибоко грудьми вдихують повітря...
Там, у лісі, нас зустрів самотній пес.
Шумів до нас, ніби воскреснув, Юрій Клен:
"Вітаймо ж цю добу колонізацій,
добу нечуваних екстермінацій
талантів, партій, напрямків і сект,
добу, що ліквідує інтелект!"
І пальцями тремтів до Бога бідний клен.
А вдалині на тайний Ялтинський декрет
Дітей, жінок, кого попало нищив кулемет.
Помалу збільшувалась зірка п'ятирога,
І в Празі із біди в біду знов трупи покотом лягли,
Висів повішений противник на горі.
На площі тій самій, де він зганяв невинних новобранців.
А Світлий Образ все мовчить, мовчить в куті
За свічкою, і все здається тихий Божий Світ
Людей не розуміє.
А голова в людини і освічена, і широко свідома,
А підсвідомо — біжи й топись в мороз в ополонку.
Гвіздки забито в мозок і сухенькі схеми,
І шито-крито, козячі шляхи між битих місць.
І ніби то після різні вселюдської світ прийме
Інші, вже не божевільні, форми...
А Світлий Образ все мовчить, мовчить
За свічкою в куті, й на Чудо падають
Страшні, фальшиві тіні...
І все здається — Божий Світ людей не розуміє.

П. Роечко

ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧА ПРАЦЯ М. ЗЕРОВА

(Продовження 2)

Ми зупинилися довше над І. Котляревським ще й тому, що 4-та лекція починається так: "Поетична творчість 20-40 рр. стоїть під впливом І. Котляревського. Вся літературна продукція початку XIX ст., що так чи інакше наслідувала чи копіювала "Енеїду", в історії української літератури має титул котляревщини". Хтось може подумати: якщо "російська література зформувала" Котляревського, то все, що є під "титулом котляревщини" — це посередній вплив тієї ж літератури на дальший розвиток української літератури. А що це так НЕ є, ми повинні були підкреслити відповідні твердження самого Зерова.

Давно прийнялася думка, що після Котляревського визначнішою постаттю в українській літературі є Г. Квітка-Основ'яненко... Зупинившись на творах письменника, оцінці їх іншими літераторами тощо, Зеров пише, що коли Квітку "називають "батьком" та "основоположником" української повісти, то це не просто образний вислів, але формула, в якій історик літератури повинен уловлювати вназвичай такі історико-літературні фанти: а) Тип Квітиної повісти з ілюстративною подачею формuli зберігається ще в 60-70 рр... б) Етнографізм, як метода підкреслення своєрідності життєвого матеріалу — доживає до повістей Панаса Мирного. в) Дуже довго по Квітці в українських повістях живуть форми живої велемовної усної розповіді". Квітка, "давши реалістичну повість з життя селян, український автор "попередив не тільки російську літературу, але й деякі західноєвропейські". "Повісті Квітки з'явилися року 1834, а народолюбні твори інших літератур, як повісті з життя французького селянства Жорж Санд — 1841, Абербахові *Dorfgeschichten* (оповідання про німецьких селян) — 1843, "Деревня" та "Антон Гоемика" Григоровича — 1846 та 1847, перші з Тургенєвських "Записок охотника" — 1847" (В. Бойно). "З цього погляду українське письменство першим промовило своє слово щодо народницьких симпатій між усіма письменниками на світі" (С. Єфремов).

Зеров до цих тверджень додає "певних корективів": "Але патріархальний гуманіст, він (Квітка — пр) не доходив глибших причин лиха, не вдавався в причину суспільних відносин. Тямлячи релігійну науку, що "з серця людського і всі добрі і всі лихі помисли", — не пробував підійти до розуміння соціальних сил і тому в своїх повістях дав тільки широкий та багатий деталями образ народного життєвого обряду. Випередивши ряд письменників своїм інтересом до матеріалу селянського життя, — не випередив їх ні методами письма, ні постановною літературних задач"....

Романтизм. Здається, загально прийнялася думка, що українська романтична література та ідеологія зародилась на межі 20-х і 30-х років у Харкові. Вніці 30-х років ця література появляється в Галичині, а в Києві в 40-х р. Більш-менш такої думки і Зеров, потверднюючи свої міркування деякими матеріалами Куліша, Гулана-Артемовського тощо... Романтики почали збирати, обробляти та видавати історичний та етнографічний матеріал. Зеров твердить, що "перші аматори українського етнографічного руху, за прикладом сербів, чехів, словаків, що заходилися коло збирання пам'яток своєї усної словесности, а також під впливом перших серйозних вивчачів з фолкльору в Європі... почали збирати українську народну поезію". Зеров зосереджує увагу на три осередки романтиків: харківський, київський та петербурзький. Ми, кол. студенти українознавства у вільному світі, в основному зосереджували увагу на перших двох, а третій — загально. Зеров висвітлює літературу романтиків майже за такою схемою, як проф. Чижевський та інші у вільному світі.

З-поміж харківського гуртка визначними постатями є Метлинський і Костомаров, поряд яких існував "довгий ряд... поетів незначний і балядників і романтиків". На початку 30-х рр. у Харкові створився гурток, який поставив собі ціллю працювати на полі науки й літератури задля відродження української народности... Поряд із Срезневським стає спочатку Метлинський, а згодом молодий Костомаров. Срезневський виступає в ролі аматора старовини, збирача народно-пісенного матеріалу... Метлинський і Костомаров поєднують етнографічні студії з власною поетичною творчістю". Вони видали цілий ряд видань, в яких в "тій чи іншій мірі підкреслюють українську ідею. З ряду незначних, але вірних романтично-художньому напрямкові балядників і романтиків-письменників-поетів відмічується Гулана-Артемовського, Боровиковського, О. Корсуна, О. Чужбинського, М. Петренка, М. Макаровського (якому присвячена ціла ленція).

Українські теми в російській літературі 20-30-х рр. є в Пушкіна, Рилєєва, Н. Маркевича. "Найталановитішим представником "школи малоросійських повестей" був Микола Гоголь". До цієї школи належав В. Т. Нарєнний, О. Сомов — співробітник Бєстужєва і Рилєєва в їх альманашно-видавничій роботі 20-х рр.; цей майстер слова написав і видав кілька "малоросійських билей и небилиць": "Гайдамани", "Юродивий", "Киевские ведьми", "Купалов вечер", "Русалка". В російській поезії українська тематика є в Рилєєва — поема "Войнаровський", "Думи", уривки з "Наливайна"; у "Полтаві" Пушкіна, в "Українських мелодіях" М. Маркевича. Найпопулярнішою з українських поем Рилєєва є "Войнаровський"... (Далі буде)